

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Opbrengsten maak er werk van!

Inspectie van het Onderwijs

Opbrengsten maak er werk van!

Woord vooraf

1	Opbrengstgericht onderwijs leidt tot hogere prestaties	3
2	Opbrengstgericht werken op vier niveaus	7
2.1	Kenmerken van opbrengstgericht werken	
2.2	Welke kenmerken doen er het meeste toe?	
3	Evalueren en doelen stellen	11
3.1	Analyseren van toetsresultaten	
3.2	Plannen van het onderwijs	
3.3	Belangrijkste aandachtspunten	
4	Checklist: Hoe opbrengstgericht werkt onze school?	12
5	Meer informatie	15

Woord vooraf

De Inspectie van het Onderwijs heeft de afgelopen jaren verschillende malen aandacht geschonken aan de basisvaardigheden rekenen en taal. Doel was om in kaart te brengen wat scholen met goede resultaten onderscheidt van scholen met minder goede resultaten.

Er bestaat een positief verband tussen de opbrengstgerichtheid van scholen en de resultaten van hun leerlingen. Dat blijkt uit een onderzoek dat de inspectie in november 2010 publiceerde¹. Opbrengstgericht werken werpt vooral zijn vruchten af wanneer het breed gedragen wordt: niet alleen door de leerkrachten en de directie, maar ook door het bestuur van de school.

Deze brochure laat zien hoe de toetsresultaten van opbrengstgerichte, matig opbrengstgerichte en weinig opbrengstgerichte scholen aanzienlijk van elkaar verschillen. Er wordt beschreven wat de kenmerken zijn van opbrengstgericht werken en welke kenmerken het verschil maken tussen opbrengstgerichte scholen en weinig opbrengstgerichte scholen. Ook het belang van evaluatie en het stellen van doelen voor opbrengstgericht werken komen aan bod.

De inspectie wil met deze brochure scholen en besturen handvatten geven om hun eigen opbrengstgerichtheid te analyseren en, waar nodig, te verbeteren.

Opbrengsten - maak er werk van!

De hoofdinspecteur primair onderwijs en expertisecentra,

Leon Henkens
januari 2011

Opbrengstgericht werken is het systematisch en doelgericht werken aan het maximaliseren van prestaties.

¹ Opbrengstgericht werken in het basisonderwijs, Inspectie van het Onderwijs, 2010.

1 Opbrengstgericht onderwijs leidt tot hogere prestaties

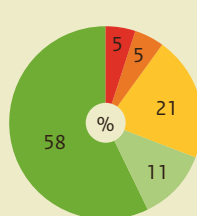
De Inspectie van het Onderwijs heeft op basisscholen verspreid over het land onderzoek gedaan naar opbrengstgericht werken bij rekenen-wiskunde. De inspectie observeerde rekenlessen en voerde gesprekken met schoolleiders, intern begeleiders en leerkrachten over opbrengstgerichte elementen in de kwaliteitszorg, het leerstofaanbod, de onderwijstijd, het didactisch handelen, de afstemming van het onderwijs, de extra begeleiding en de leerlingenzorg. De bevindingen werden vervolgens in verband gebracht met de resultaten op rekentoetsen. De inspectie onderzocht zo op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau opbrengstgericht werken en het effect daarvan op de leerresultaten.

De scholen zijn daarna in drie groepen opgedeeld: scholen die opbrengstgericht werken, matig opbrengstgericht werken of weinig opbrengstgericht werken. Vervolgens zijn de leerresultaten van deze drie groepen vergeleken. Het blijkt dat scholen die opbrengstgericht werken betere opbrengsten hebben bij rekenen-wiskunde dan scholen die dat niet doen. Figuur 1 laat zien dat opbrengstgerichte scholen het beter doen op de toetsen in groep 4, 5, 6 en 7 dan minder opbrengstgerichte scholen.

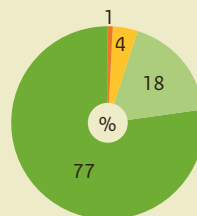
Een voorbeeld: op 83 procent van de opbrengstgerichte scholen zijn alle vier de rekentoetsen als voldoende beoordeeld, terwijl dat op slechts 58 procent van de weinig opbrengstgerichte scholen het geval is.

Figuur 1
Percentage basisscholen naar opbrengstgerichtheid en aantal voldoende reken-wiskunde toetsen in groep 4, 5, 6 en 7

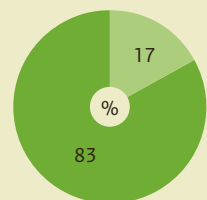
- Geen enkele
- 1 toets
- 2 toetsen
- 3 toetsen
- 4 toetsen

Weinig opbrengstgerichte scholen

Matig opbrengstgerichte scholen

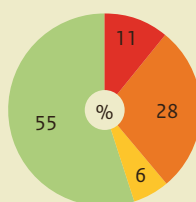
Opbrengstgerichte scholen

Hetzelfde beeld is te zien bij de eindresultaten van groep 8 in drie opeenvolgende jaren (figuur 2). Ook nu doen opbrengstgerichte scholen het aanzienlijk beter. Een voorbeeld: 11 procent van de weinig opbrengstgerichte scholen heeft drie jaar achtereen een onvoldoende beoordeling van de eindresultaten gekregen van de inspectie. Op geen van de opbrengstgerichte scholen is dit het geval.

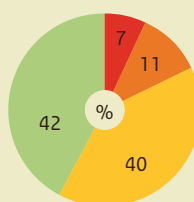
Figuur 2

Percentage basisscholen naar opbrengstgerichtheid en aantal als voldoende beoordeelde eindtoetsen (onderdeel rekenen-wiskunde) over een periode van drie jaar

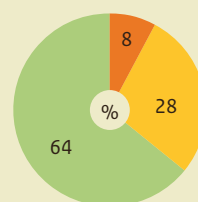
- Geen enkele
- 1 toets
- 2 toetsen
- 3 toetsen

Weinig opbrengstgerichte scholen

Matig opbrengstgerichte scholen

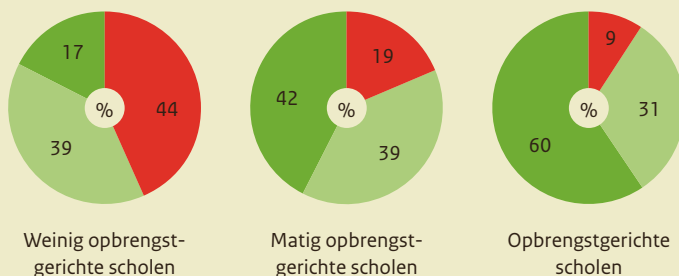
Opbrengstgerichte scholen

De inspectie heeft ook onderzocht hoe leerlingen zich in de loop van de schoolperiode ontwikkelen. Ze heeft gekeken naar de ontwikkeling van een groep leerlingen in het laatste jaar van de basisschool ten opzichte van hun groepsscore in groep 6 en groep 4 en naar de ontwikkeling van leerlingen in groep 6 ten opzichte van hun groepsscore in groep 4. De trends zijn positief als de gemiddelde vooruitgang van de groep gelijk is aan of hoger is dan de stijging van het landelijke gemiddelde.

Leerlingen op opbrengstgerichte scholen boeken meer vooruitgang (figuur 3). Omgekeerd gaan leerlingen op een weinig opbrengstgerichte school minder vooruit dan de landelijke referentiegroep. Zij profiteren dus minder van het geboden onderwijs. Het gaat om aanzienlijke verschillen: op weinig opbrengstgerichte scholen laat 44 procent van de scholen geen positieve trend zien, op opbrengstgerichte scholen is dit maar maar 9 procent.

Figuur 3
Percentage basisscholen naar opbrengstgerichtheid en aantal positieve trends van de leerresultaten

- Geen enkele
- 1 trend
- 2 trends

De onderzoeksresultaten laten zien dat scholen belangrijke sleutels tot verbetering van de opbrengsten zelf in handen hebben. Goed gekozen maatregelen op leerlingniveau, groepsniveau en schoolniveau kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het verhogen van de schoolprestaties. Ook het bestuur kan hierin een stimulerende rol spelen.

2 Opbrengstgericht werken op vier niveaus

Uit wetenschappelijk onderzoek is bekend welke onderwijspraktijken een duidelijke relatie hebben met het behalen van hogere opbrengsten. Onderwijs dat aan deze kenmerken voldoet, wordt daarom als opbrengstgericht beschouwd.

2.1 Kenmerken van opbrengstgericht werken

Opbrengstgericht werken is niet te herleiden tot één enkele onderwijskundige maatregel. Ook is het niet de verantwoordelijkheid van één of twee personen in de school. De opbrengsten van een school verbeteren vraagt om een samenhangende onderwijskundige aanpak op alle niveaus in de school.

- Op **schoolniveau** is kwaliteitszorg van belang. Er heerst een opbrengstgerichte cultuur en personeelsleden spreken elkaar aan op het realiseren van hoge opbrengsten.
- Op **groepsniveau** is het de leerkracht die in de lessen opbrengstgericht werken vormgeeft door de manier waarop deze zijn lessen presenteert en organiseert. Hierbij gaat het om de kwaliteit van het leerstofaanbod voor alle leerlingen, de onderwijstijd, het didactisch handelen en de afstemming van het onderwijsleerproces op de verschillende behoeften van leerlingen.
- Op **leerlingniveau** speelt de extra zorg aan de individuele leerling een belangrijke rol. Verder zijn een goed toetsinstrumentarium en actieve betrokkenheid van de leerling belangrijk.
- Ook het **bestuur** kan een steentje bijdragen aan een opbrengstgerichte cultuur.

2.2 Welke kenmerken doen er het meeste toe?

Veel van de kenmerken die een bijdrage leveren aan hogere opbrengsten zijn al gemeengoed op Nederlandse basisscholen. Alle scholen, ook de weinig opbrengstgerichte, werken dus tot op zekere hoogte al opbrengstgericht. Toch is er voor een grote groep scholen nog winst te behalen op cruciale onderdelen van het onderwijsleerproces. Daarom is de inspectie nagegaan welke kenmerken van opbrengstgericht werken wél werden aangetroffen op de opbrengstgerichte scholen en níet op de weinig opbrengstgerichte scholen. Door deze uitersten met elkaar te vergelijken, wordt duidelijk welke onderwijspraktijken een bijdrage leveren aan het verbeteren van de opbrengsten. Juist deze praktijken maken dat leerlingen meer leerwinst behalen.

Schoolniveau

Opbrengstgerichte scholen hebben hun kwaliteitszorg goed op orde. Dit is van belang, want bijna alle elementen van de kwaliteitszorg hebben een positief effect op de leerresultaten. Opbrengstgerichte scholen zorgen allereerst voor een opbrengstgerichte cultuur, met veel aandacht voor goede leerprestaties. Ze nemen geregeld toetsen af en leggen de vorderingen vast. Verder analyseren zij de toetsresultaten regelmatig, trekken hieruit conclusies en nemen verbetermaatregelen die daarop aansluiten. Het vooraf stellen van voldoende ambitieuze doelen voor de toetsresultaten zou tot het standaardrepertoire van elke school moeten behoren. Weinig scholen doen dit echter; ook de opbrengstgerichte scholen blijven hierin achter.

Groepsniveau

Opbrengstgerichte leerkrachten hebben hoge verwachtingen van leerlingen en stellen daarom ambitieuze doelen. Zo dragen zij bij aan betere prestaties. De leerkrachten laten hun leerlingen niet alleen merken of zij hun werk goed hebben gemaakt, maar geven ook feedback op de manier waarop zij tot uitkomsten of prestaties zijn gekomen (procesgerichte feedback). Verder houden ze rekening met verschillen tussen leerlingen door de leerstof en de instructie af te stemmen op ieders capaciteiten. Hierbij zorgt de leerkracht er wel voor dat de groep als geheel bij elkaar blijft (convergente differentiatie). Voor een leerling die het eindniveau van groep 8 niet kan halen, heeft een opbrengstgerichte leerkracht een alternatief. Er ligt een voldoende uitdagend leerstofaanbod klaar dat dicht aanzit tegen het minimumprogramma voor groep 8.

Leerlingniveau

Wanneer een leerling een leerachterstand oploopt, analyseert een opbrengstgerichte leerkracht het leerprobleem. Vervolgens biedt hij extra hulp die aansluit bij de specifieke kenmerken van de leerling. Hiervoor is het van belang dat leerlingen begeleid worden door leerkrachten die voldoende orthodidactische kennis hebben. Dit alles heeft een positief effect op de opbrengsten van individuele leerlingen en daarmee op de opbrengsten van de gehele school.

Rol van het bestuur

Opbrengstgericht werken stopt niet bij de voordeur van de school. Ook het bestuur speelt een rol. Per 1 augustus 2010 is de wet 'Goed Onderwijs, Goed Bestuur' ingegaan, een wetswijziging van onder meer de Wet op het primair onderwijs. In deze wet worden de taken en verantwoordelijkheden van het schoolbestuur omschreven.

De inspectie merkt de laatste jaren dat de belangstelling voor opbrengsten bij besturen toeneemt. Toch is er nog een wereld te winnen. In het Onderwijsverslag 2008/2009 constateert de inspectie dat nog altijd relatief veel besturen geen of een beperkte rol spelen bij het bewaken van de opbrengsten. Uit het rekenonderzoek blijkt dit ook: bijna 20 procent van de scholen geeft aan dat zij de opbrengsten nooit bespreekt met hun bestuur en bijna 10 procent geeft aan dat zij dergelijke gesprekken wel voert, maar alleen op initiatief van de school.

Goed bestuur veronderstelt dat besturen zich interesseren voor de resultaten van hun scholen en zich verantwoordelijk voelen voor de resultaten van elke individuele leerling op die scholen. Het bestuur dient dus een actieve gesprekspartner van de school te zijn, moet goed op de hoogte zijn van de opbrengsten en ondersteunt de school om de kans op hogere opbrengsten van leerlingen te vergroten. Dat deze actieve betrokkenheid mede bijdraagt aan een opbrengstgerichte cultuur op de scholen, is duidelijk.

3 Evalueren en doelen stellen

Op veel basisscholen is het evalueren van onderwijsprocessen en toetsresultaten en op basis daarvan doelen stellen voor de inrichting van het onderwijs en de toetsresultaten een knelpunt. Ook op opbrengstgerichte scholen behoort het stellen van concrete, meetbare doelen voor de eind- en tussenresultaten nog lang niet altijd tot het standaardrepertoire. Op dit punt is verbetering op alle scholen wenselijk.

3.1 Analyseren van toetsresultaten

Bij opbrengstgericht werken past dat een school de beschikbare toetsgegevens goed benut. Positief is dat een grote meerderheid van scholen veel weet over de ontwikkelingen die haar leerlingen op taal- en rekengebied doormaken. Een gemiddelde school toetst haar leerlingen regelmatig en legt deze gegevens overzichtelijk vast. Dat wil echter niet zeggen dat iedere school aan dergelijke gegevens consequenties verbindt en ze dus optimaal benut. Toetsen worden vooral gebruikt om schoolvorderingen vast te stellen, terug te kijken op de resultaten en verantwoording af te leggen aan ouders, het schoolbestuur of de inspectie.

3.2 Plannen van het onderwijs

Het verhogen van de opbrengsten is gebaat bij vooruitkijken en bij het plannen van het onderwijs. Door met het hele team periodiek te kijken hoe je ervoor staat, ben je beter in staat om beslissingen te nemen over de inrichting en bijstelling van het onderwijsleerproces. De evaluatie is gericht op de toekomst en staat in dienst van de verdere ontwikkeling van de leerlingen en het onderwijs. Kortom: plannen wordt dominant ten opzichte van volgen.

De evaluatie kan op verschillende niveaus gebeuren: op het niveau van de leerling, de groep en de school als geheel. Maatregelen op elk van die niveaus leveren een bijdrage aan het vergroten van de opbrengstgerichtheid en dus aan het verhogen van de leerprestaties.

3.3 Belangrijkste aandachtspunten

Een school waar de leerkrachten, de directie en het bestuur samen concrete, meetbare doelen stellen en proberen de gestelde doelen te bereiken, is een opbrengstgerichte school. De belangrijkste ingrediënten zijn:

- hoge verwachtingen hebben van leerlingen;
- uitdagende doelen stellen die passen bij de leerlingenpopulatie;
- regelmatig nagaan of deze doelen gehaald worden;
- aanpassingen doorvoeren in aanbod, leertijd, leeromgeving en didactische aanpak (indien nodig).

4 Checklist: Hoe opbrengstgericht werkt onze school?

Om de leerresultaten te verbeteren kunnen besturen en scholen zich in elk geval op de volgende punten richten:

Bestuursniveau:

- ✓ Ons bestuur voelt zich verantwoordelijk voor de opbrengsten van de leerlingen.
- ✓ Leerresultaten zijn een regelmatig terugkerend onderwerp van gesprek met ons bestuur.
- ✓ Ons bestuur neemt initiatieven om de prestaties van leerlingen op haar scholen te verhogen en stelt indien mogelijk en/of nodig daarvoor (extra) middelen beschikbaar.

Schoolniveau:

- ✓ Op onze school vinden alle leerkrachten en de directie het belangrijk om het maximale uit de leerlingen te halen.
- ✓ Wij hebben voor alle groepen streefdoelen opgesteld voor de basisvaardigheden. Deze hebben we opgeschreven en daarover verantwoordt we ons aan ouders.
- ✓ Onze leerkrachten, intern begeleider(s) en directie werken goed samen om de gestelde doelen te bereiken.
- ✓ Op onze school analyseren we de toetsresultaten door ze te vergelijken met onze streefdoelen. We bekijken hierbij ook de ontwikkeling van de resultaten van de groepen over een periode van meerdere jaren.
- ✓ Wij trekken conclusies uit de analyses van de leerresultaten. Dat leidt tot zichtbare maatregelen in de dagelijkse lespraktijk.

Groepsniveau:

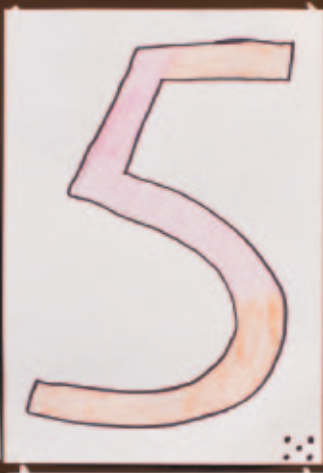
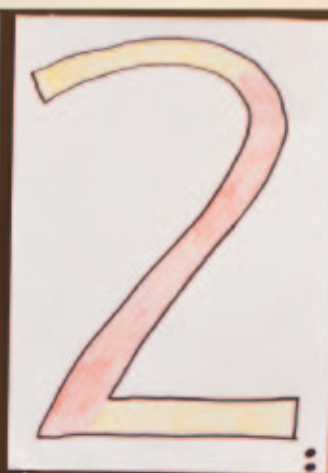
- ✓ Onze leerkrachten laten leerlingen merken dat ze hoge verwachtingen van ze hebben en daarom stellen ze ambitieuze doelen voor ze.
- ✓ Alle leerkrachten hebben kennis van de leerlijnen en de opbouw in de methode en staan daardoor boven de methode.
- ✓ Op onze school proberen we alle leerlingen in een groep bij elkaar te houden. Sommige leerlingen volgen daarom een minimumprogramma en anderen een extra uitdagend programma. Ook onze leerlingen op een minimumprogramma krijgen in principe de volledige stof aangeboden.
- ✓ Onze leerkrachten stemmen de leertijd en de instructie bewust af op de capaciteiten van leerlingen. Dit is in de dagelijkse groepsplanning zichtbaar.
- ✓ Onze leerkrachten bespreken regelmatig met hun leerlingen hoe hun leerproces verloopt.

Leerlingniveau:

- ✓ Wij signaleren zorgleerlingen snel. De resultaten op de methodegebonden toetsen spelen hierbij een belangrijke rol.
- ✓ Als een leerling extra zorg nodig heeft, gaan we na wat het probleem van deze leerling precies is. Wij hebben hiervoor de deskundigheid in huis of raadplegen indien nodig externen.
- ✓ De extra hulp die we een leerling geven, is expliciet gericht op het specifieke probleem van deze leerling.
- ✓ Zorgleerlingen krijgen bij ons op school hulp van leerkrachten met voldoende inhoudelijke kennis.

NB. De checklist is géén overzicht van alle kenmerken van opbrengstgericht werken. Het laat de kenmerken zien waarop opbrengstgerichte scholen in positieve zin verschillen van minder opbrengstgerichte scholen.

5 Meer informatie

Inspectie van het Onderwijs

Op 1 augustus 2010 is de Wet 'Goed onderwijs, Goed Bestuur' in werking getreden. Deze stelt onder andere minimumeisen aan de leerresultaten van taal en rekenen. Deze regeling geeft aan hoe de inspectie de leerresultaten beoordeelt. Zie voor meer informatie de notitie 'Analyse en Waarderingen van opbrengsten' op de website van de inspectie. Hier kunt u ook het rapport 'Opbrengstgericht werken in het basisonderwijs' downloaden.

www.onderwijsinspectie.nl

Schoolevaluatie op basis van toetsen

De website www.toetswijzer.nl bevat veel informatie over toetsen, schoolevaluatie en scholing. Wie beter gebruik wil leren maken van schoolgegevens voor evaluatie en verbetering vindt hier cursussen en conferenties, onder andere over schoolevaluatie op basis van de resultaten van een leerlingvolgsysteem.

www.toetswijzer.nl

Referentieniveaus

De wet 'Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen' is op 1 augustus 2010 in werking getreden. Dit zijn beschrijvingen van wat een leerling moet kennen en kunnen op het gebied van taal en rekenen op bepaalde momenten in de schoolloopbaan. De verwachting is dat de referentieniveaus een bijdrage zullen leveren aan de verhoging van de leerprestaties.

www.taalenrekenen.nl

School aan zet

De website 'School aan zet' van het Projectbureau Kwaliteit en de PO-raad geeft informatie over taal-, lees- en rekenonderwijs, opbrengstgericht werken en andere speerpunten uit de Kwaliteitsagenda PO.

www.schoolaanzet.nl

PO-raad

Op de website van de PO-raad is veel informatie te vinden voor schoolbesturen en schoolleiders, onder andere de volledige tekst van de 'Code Goed Bestuur voor het Primair Onderwijs', vergezeld van commentaar en de brochure 'Opbrengstgericht werken doe je zo!'.

www.poraad.nl

FOCUS

De Universiteit Twente heeft in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een training ontwikkeld: 'Opbrengstgericht werken op basis van prestatiefeedback'. Schoolteams leren daarin hoe ze opbrengstgericht werken in hun school kunnen invoeren.

<http://project-focus.gw.utwente.nl>

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2010-48 | gratis
ISBN: 978-90-8503-241-0
Postbus 51-nummer: 22DW2010G247

Exemplaren van deze publicatie zijn te bestellen bij Postbus 51: bel 0800-8051 (gratis) of kijk op www.rijksoverheid.nl. De medewerkers zijn op werkdagen telefonisch bereikbaar van 08.00 tot 20.00 uur.

© Inspectie van het Onderwijs | januari 2011

